

NOTITIES ARCHEOLOGIE EN RUIMTELIJKE ORDENING

TOEVALSVONDSTEN (augustus 2009)

Tonnie van de Rijdt- van de Ven

Zie voor afkortingen en begrippen de Notitie Alfabetische overzicht afkortingen en begrippen.

Wat kun je doen als

- *op een na archeologisch vooronderzoek vrijgegeven gebied bij de grondwerkzaamheden toch archeologische vondsten blijken te worden gedaan?*
- *of wanneer in een gebied van lage archeologische waarde nader onderzoek niet nodig was, maar er nu toch archeologisch materiaal wordt aangetroffen?*

Zo goed mogelijk voorkomen

Er is sprake van een toevalsvondst wanneer er archeologische materiaal wordt aangetroffen bij grondwerkzaamheden die niet tot doel hebben archeologisch onderzoek te doen..

Door de wettelijke verplichtingen tot archeologisch vooronderzoek bij bestemmingplannen, projectbesluiten en vergunningen wordt geprobeerd toevalsvondsten zoveel mogelijk te voorkomen. Helemaal lukken zal dat nooit. Archeologie bevindt zich grotendeels in de bodem en is daarmee niet zichtbaar. En hoewel bepaalde landschapselementen of (statistische) extrapolatie van eerdere vondsten een indicatie kunnen geven voor de aanwezigheid van archeologische waarden, zeker is dat pas na een concrete vondst.

Dit betekent dat onverwachte vondsten – waaronder soms zeer substantiële – nooit zijn uit te sluiten. Tijdens graaf-, bouw- en andere werkzaamheden kan het voorkomen dat men stuit op een monument, zoals bedoeld door de Monumentenwet¹.

Verplichting tot vondstmelding

Voor toevalsvondsten bestaat een meldingsplicht (Monumentenwet art. 53): 'Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is, meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij Onze minister.' In de oude Monumentenwet moest een melding bij de gemeente (burgemeester) plaatsvinden. Na de aanpassingen van de wet in 1997 is dat de Minister (in feite de RCE) geworden. De RCE heeft daarvoor een digitaal formulier ontwikkeld:

<http://www.formdesk.nl/archis/MeldingeerstebevindingenVondstmeldingsformulier>

De Rijksdienst heeft met gemeenten en provincies afspraken gemaakt dat ook daar en zelfs bij voorkeur meldingen kunnen worden gedaan. Dit heeft de voorkeur omdat de gemeente of provincie, als bevoegd gezag, in overleg met de uitvoerder in de meeste gevallen zal besluiten wat er met die toevalsvondst gaat gebeuren.

De VNG adviseert in de handreiking 'Verder met Valletta' om binnen de gemeentelijke organisatie een medewerker aan te wijzen die belast is met het ontvangen en doorgeven van vondstmeldingen en die de ontwikkelingen op dit gebied blijft volgen.

Enkele provincies hebben een eigen meldpunt. In de provincie Noord Brabant kan melding via het provinciaal meldpunt Archeologische bodemvondsten. Het Meldpunt is dinsdag, donderdag en vrijdag tussen 09.00 en 16.00 uur geopend. Per e-mail is het bereikbaar via archeologie@brabant.nl en per telefoon op nummer: 06-18303222 .

¹ Onder een monument wordt volgens art. 1b lid 1 Monumentenwet verstaan: alle vóór tenminste vijftig jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde.

In de wet staat dat er 'redelijkerwijs' een vermoeden moet zijn dat het om een monument gaat. Niet-archeologen zullen grondverkleuringen van paalsporen, waterputten en dergelijke niet gauw als mogelijk archeologisch monument onderkennen. Dat soort sporen worden dan ook zelden gemeld en de verstoorder zal ook niet snel aangesproken worden op het niet melden. Alleen als er attente amateurarcheologen in de buurt zijn die 'meekijken' worden dergelijke sporen herkend en kunnen ze worden gemeld.

Stilleggen werkzaamheden

Art. 56 van de Monumentenwet biedt de mogelijkheid om bij schade of dreigende schade aan archeologische monumenten te gelasten dat werkzaamheden die de schade veroorzaken of dreigen te veroorzaken voor bepaalde of onbepaalde tijd en geheel of gedeeltelijk worden stilgelegd. De mogelijkheid tot stilleggen is in de gewijzigde Monumentenwet (inpassing Wamz in de Monumentenwet in 2007), verruimd omdat nu ook bij dreigende schade een beroep op art 56 kan op worden gedaan als belanghebbenden (burgers, overheden) menen dat er sprake is van niet-nakomen van noodzakelijke archeologische zorg bij een geplande bodemingreep. Een besluit tot stilleggen van de werkzaamheden moet door de minister worden genomen. Dit instrument wordt in de praktijk uitsluitend in zeer uitzonderlijke gevallen toegepast, bij toevalsvondsten van groot nationaal of internationaal belang.

Stilleggen van werkzaamheden is ook mogelijk indien niet aan de vergunning wordt voldaan. Bijvoorbeeld wanneer in de vergunning staat dat bij sloop- of graafwerkzaamheden er archeologische begeleiding moet zijn en daar heeft de vergunninghouder niet in voorzien. Of in het geval dat grondwerkzaamheden dieper gaan dan in de vergunning is toegestaan. Stilleggen vindt dan plaats als handhaving en heeft een hele andere wettelijke basis. Er is geen sprake van een toevalsvondst maar van een overtreding.

Beoordeling van de toevalsvondst

In de meeste gevallen zal er dus bij een toevalsvondst geen wettelijke maatregel tot stilleggen worden genomen. Het overheidsorgaan dat in de specifieke situatie bevoegd gezag is, dient van geval tot geval een afweging te maken hoe verder te handelen (vaak in samenspraak met andere overheden). Is de toevalsvondst en het bijbehorende archeologisch complex belangrijk genoeg om te behouden? Over de ruimte en de tijd, die daarvoor beschikbaar zijn zal met de initiatiefnemer moeten worden gesproken. Wanneer voor een gebied geen archeologische onderzoeksplicht voor de verstoorder (meer) geldt kan die ook niet bij een toevalsvondst worden opgelegd.

In de Monumentenwet staat dat een vinder verplicht is om de vondst gedurende zes maanden ter beschikking te houden of te stellen voor wetenschappelijk onderzoek. Hieruit vloeit voort dat het niet is toegestaan om een vondst te vernietigen. Dit wordt echter alleen toegepast voor objecten en niet voor vindplaatsen.

Het komt derhalve aan op goed overleg met de verstoorder over wat er met de toevalsvondst gaat gebeuren en soms lukt het niet voldoende tijd voor een goede beoordeling te krijgen omdat onderzoek de bouw zou vertragen of de initiatiefnemer simpelweg vindt dat hij of zij aan de verplichtingen heeft voldaan en een sloop- of bouwvergunning heeft gekregen. De gemeente kan niet op die vergunning terugkomen en alsnog eisen stellen, ze zou dan een onbetrouwbare overheid zijn. Wanneer de gemeente toch nader onderzoek wil zal die zelf zowel voor de kosten daarvan als voor de schade verantwoordelijk zijn.

De keuze voor behoud van een toevalsvondst of een besluit dat die verloren mag gaan moet een afweging zijn of de kosten ,- stilleggen van werkzaamheden en een archeologisch onderzoek- , in redelijke verhouding staan tot de verwachte waarde als archeologisch monument. Die afweging moet het bevoegd gezag maken.

Voor wie zijn de kosten

Wanneer na archeologisch vooronderzoek een gebied is vrijgegeven (negatief selectiebesluit) en er daarna toch een toevalsvondst wordt gedaan is de verstoorder niet verantwoordelijk voor de kosten van het archeologische onderzoek om de waarde van de toevalsvondst te bepalen en/of de opgravingen. De initiatiefnemer heeft immers aan zijn wettelijke verplichtingen voldaan en had toestemming om het voorgenomen initiatief te realiseren. Ook de gemeente is echter niet aansprakelijk voor de kosten van het archeologisch onderzoek.

Om waardevolle toevalsvondsten niet ongewild verloren te laten gaan is het raadzaam dat de gemeente hier een beleid voor heeft. Mogelijkheden zijn

- voorwaarden voor de omgang met 'latere vondsten' opnemen in de vergunningen, het gebied wordt dan nog niet volledig vrijgegeven;
- en/of zelf financiële middelen reserveren.

De initiatiefnemer is wel verantwoordelijk voor de kosten van onderzoek en eventuele opgravingen wanneer (bij een archeologievriendelijk bestemmingsplan) in aanleg-, sloop- of bouwvergunning expliciet is geregeld welke gevolgen een toevalsvondst heeft (bijvoorbeeld stillegging werkzaamheden, onderzoek doen en eventueel opgraven). Ditzelfde geldt als dit in de voorschriften behorende bij een verleende ontheffing of een projectbesluit is geregeld. De kosten die voortvloeien uit de naleving van de vergunning/ontheffingsvoorschriften zijn voor rekening van de vergunning/ontheffinghouder.

Behoud en archeologisch onderzoek

Wanneer besloten is de vondst niet verloren te laten gaan kan vervolgens een professioneel bedrijf worden ingeschakeld om alsnog archeologisch onderzoek te doen of een opgraving uit te voeren. Bij (belangwekkende) toevalsvondsten kan de afdeling Archeologisch Erfgoed van de RCE ten behoeve van de berging veldwerk verrichten. In het geval dat deze beide oplossingen niet voorhanden zijn, is het mogelijk om amateurs in te schakelen om onderzoek te doen. Deze amateurs dienen dan wel toestemming te krijgen van de RCE voor het uitvoeren van een opgraving onder de verantwoordelijkheid van de RCE.

Besluit dat de vondst verloren mag gaan

Er kan door het bevoegd gezag dus ook (gemotiveerd) besloten worden om de toevalsvondst verloren te laten gaan. Het 'weggraven' en dus vernietigen van de toevalsvondst geldt niet als overtreding van de Monumentenwet. Er is dan immers geen sprake van een 'opgraving'. Het vergraven van archeologische resten is niet strafbaar wanneer dat met een ander doel dan opgraven gebeurt!

Eigendom toevalsvondst

Een toevalsvondst komt in gelijke delen toe aan de vinder én de eigenaar van de roerende of onroerende zaak waarin deze is aangetroffen (artikel 13 van boek 5 van het Burgerlijk wetboek). In het Burgerlijk Wetboek wordt overigens niet van een vondst maar van een schat gesproken. Toevalsvondsten hoeven niet aangeleverd te worden bij het provinciale of gemeentelijk depot. Op grond van artikel 51 Monumentenwet worden alleen roerende monumenten die zijn gevonden bij opgravingen in depots opgeslagen. Toevalsvondsten dus niet.

Terug naar de beginvraag: wat kun je doen?

De mogelijkheden om toevalsvondsten veilig te stellen blijken dus slechts heel beperkt aanwezig en zijn vooral afhankelijk van het belang dat de gemeente aan die vondst hecht en of de gemeente bij het verlenen van vergunningen rekening houdt met mogelijke latere vondsten.

De Monumentenwet biedt, behalve de meldingsplicht, geen bescherming, tenzij er sprake is van vondsten van uitzonderlijk belang,

Opmerkingen en vragen

Tonnie van de Rijdt - van de Ven: vdrijdt@iae.nl